

POSITION

GENREN SOM HÅNDVÆRK

INGER SJØRSLEV

Jeg giver mig den opgave at skrive 2.000 enheder. Præcis. Form kan fremkalde frihed, det er ikke nogen nyhed. Form og indhold spiller sammen, for formen bor i en vis forstand i indholdet. Det vidste allerede Aristoteles (384 til 322 f.v.t.). Ved at tage årstallene for Aristoteles' liv med – læseren kunne jo ellers selv finde dem – har jeg brugt 351 af de 2.000 enheder, der er fastsat som rammen for denne indledende tekst. Jeg vælger at tage årstallene med, fordi jeg skriver inden for en genre i et fagtidsskrift, der dækker antropologien som humanistisk og samfundsfaglig videnskab. Samtidig forklarer jeg, hvorfor jeg gør det, hvorved jeg har opbrugt yderligere 671 af mine enheder. Jeg forklarer, fordi jeg skriver i en genre, der kommenterer den ovenfor nævnte genre, altså jeg lægger et metaperspektiv over min egen skrift. En bunden form kan udløse kreativitet. Det har man vidst i digterkunsten siden sonettens opfindelse i 1200-tallets Italien og senere haikuens i Japan. Nutidige varianter af den bundne forms frigørelsespotentialer kan man finde i avantgardefilmkunstens selvvalgte benspænd, sat i system i dogmereglerne af en gruppe danske filmfolk i 1995. En sonet er et digt på 14 linjer, der rimer på en bestemt måde. Et haiku er et kort digt på 17 stavelser fordelt på tre linjer, en linje på fem, en linje på syv og en linje på fem. Andre genrer i digtekunsten rummer andre frihedsformer som i det ubundne prosadigt eller det lange episke. Her findes klare genrer. Men der findes også genrebrud. En genre er en kategori, der er kendetegnet ved en særlig stil og form, som til en vis grad ledsages af et særligt indhold. Genrer er altså at finde i digtekunsten og fiktionens prosa, men også i den akademiske tekst. Jeg bekender hermed, at det var ved at skrive klummer til en avis, jeg fik øjnene op for formens og benspændets kreative potentialer. Men nu er jeg med denne tekst oppe på 2.120 enheder, og beslutningen er, at der kun må være 2.000. Så der skal slettes. Det er nu gjort.

En tøvende antropologs bekendelser

At tøve er et af mine yndlingsord. Tøver man, lader man sin eftertænkthed, bekymring eller forventning råde, før man bestemmer sig. Eller før noget bestemmer for én. Jeg tøvede, før jeg blev akademisk antropolog. Var det frit nok? Var jeg god nok? Var det umagen værd? Jeg tænkte det aldrig igennem. Det lå kun som en tone under mine valg og fravalg i forhold til de tilfældigheder, der bød sig til. Skæbnen rådede. Den endte med at placere mig i en akademisk stilling på et universitet.

„Jeg tøver lidt,“ sagde min far tit i årene, før han døde. Var tøve måske et af hans yndlingsord? Er det, fordi jeg forbinder det med hans sidste år, at det er blevet et af mine? Dette var en bekendelse. Den passer ikke ind i en gængs akademisk genreramme.

Kirkefaderen Augustin (354-430) skrev sine bekendelser i årene 397 til 401. Jeg har lige slået det op. Jeg googler flittigt, når jeg skriver, ligesom jeg bruger mit wordprograms ordoptællingsfunktion og foretrækker bestemte fonts, for eksempel Baskerville eller Courier. At skrive er et håndværk. Jeg holder af skrivehåndværket. Er det nu en bekendelse? Det kommer an på genren. Augustin skabte, siger ordbogen, med sine bekendelser en ny litterær genre af største betydning for europæisk kultur. „Det er ikke tidløse idealer, men begivenheder, der bestemmer menneskets virkelighed“ står der i Den store Danske. Men er Den store Danske en passende reference? Ville jeg acceptere den i en studenteropgave? Ikke uden en kritisk kommentar. En mere genrestrengent reference ville være: „as he [Augustin] understood the Trinity as an internal relationship of the Divine self to itself, he also understood the human person as a being who is primarily related to itself (Gaventa & Coulter 2001:18).¹ I et augustinsk spirituelt perspektiv er et menneske først og fremmest relateret til sig selv. Som forfatter kan jeg lide den tanke. Som professionel antropolog finder jeg den for begrænset. Men hvordan vil jeg helst skrive? Hvilken genre vil jeg forfølge? Jeg tøver stadig.

At skrive

„Jeg læser, hvad jeg har skrevet, og tænker mit.“ Sådan lyder den første sætning i monografien Gudernes rum fra 1995, mit svendestykke. Sætningen er aldrig blevet kommenteret af mine fagfæller, så jeg ved ikke, om de kan lide den. Selv kan jeg godt lide den. Den passer til den erkendelse, jeg gjorde, mens jeg „bearbejdede mine feltnoter“. Sådan hedder det jo i fagsproget. Men jeg foretrækker at kalde de godt 20 kinesiske skrivebøger, jeg skrev alting ned i, mens jeg arbejdede i Brasilien (som mere eller mindre tilfældigt blev stedet for mit feltarbejde) for noget andet. Dagbøger for eksempel. Eller bare det, jeg skrev. Noget handler om

det, jeg var der for at studere. En hel del faktisk, men ikke det hele. Andet handler om at finde en mening. Ikke med de andre, med mig selv og mit liv. Den verden, jeg studerede, blev et redskab for min egen selverkendelse. I mit arbejdsliv fik jeg dog fortalt om de andre, og jeg håber, nogen har hørt efter, for der er masser at lære af ritualer og brasiliansk religion. Men på en måde er det en sideeffekt.

At skrive er at forme erfaring, at gestalte erkendelse.² Skrivehåndværket kan gøres til en sport, som når man giver sig selv en begrænsning på 2.000 enheder. Det bliver som at brodere et mønster inden for den flade, der nu er givet. Indsigter opstår undervejs. Sådan var det også med monografien. Jeg læste, hvad jeg havde skrevet, og tænkte sikke noget sludder, hvor er det rædselsfuldt, hvor er det selvoptaget, utilstrækkeligt, dårligt. Men undervejs skete der alligevel noget. Sproget gav en indsigt, der kunne bygges videre på, og vejene frem til den indsigt kunne slettes.

Antropologiens vigtigste redskab er sproget. Antropologien opererer i symbolernes verden. At det er en begrænset verden, ved vi nu. Ikke bare fra filosofiens indsigter i kroppens betydning og semiotikkens i naturens tegn,³ vi ved det også af egen erfaring. Vi oplever mere, end vi kan få ned på skrift. Alligevel er jeg fan af skriften. Især når den anskues i sin stoflighed, sin formbarhed. Som et taktilt værk, et broderi.

Performance

Det er noget sludder, at hele verden er en scene. Selv om det er Shakespeare, der hævdes at have sagt det, holder det ikke. Der er scener, og der er uden for scener. Goffman, amerikansk sociolog, citeres ulideligt for sin tese om, at der er en forscene og en bagscene, og at vi performer, når vi er på scenen. Det kan der være noget om, men hvis begrebet performance skal have nogen analytisk værdi, må man videre. Jeg har været inspireret af performancetænkningen, siden jeg gjorde den erkendelse, at man i den religion, jeg studerede, var mere optaget af, hvad folk gjorde, end hvad de tænkte og troede på. Og siden jeg gennem deltagerobservation gjorde den opdagelse, at „fake it till you make it“ har noget for sig. Handlingernes form var det vigtigste. „Formen er det primære“ hed det i en samtale med en kollega.⁴ Rammen angiver karakteren af indholdet. Kommunikation foregår altid på mindst to planer. Et eksplicit – hvad der siges – og et implicit – måden, det siges på, rammen det siges inden for, formen på budskabet. De to ting kan ikke skilles ad. Det er for mig at se en grundindsigt. En tekst skifter med sin kontekst, siger Derrida.⁵

Performance er også talehandlinger, hvor ordet skaber det, det nævner. Performancetanken kan føres ud i den ultimative konstruktivisme. Køn er en konstruk-

tion. Jovist, men ikke uden krop og stof, ikke uden materialitet. Subjektet interPELLERES performativt, siger Judith Butler.⁶ Raffineret formulering, stor virkelighedsforståelsesvirkning. Men det stopper ikke dér. Hvis formen er det første, i hvilket omfang bestemmes så indholdet? Hvordan forholder det sig da med autenticiteten? Er der kun analytisk betydning af ideen om, at det autentiske ligger i det indre? Eller er der også noget etisk på spil? Hvis politik er ved at blive til „ren form“, som det hedder i mediesproget, er det så ikke et problem? Men er det ikke også et problem, hvis man efterlyser indhold og taler om at noget er „ren“ form? Sådanne spørgsmål er en drivkraft for mig. Jeg ved ikke, hvor det ender.

Antropologiske genrer

Har antropologien en kerne? Og har det noget at gøre med genrer, hvis den har? Tidens emner spænder vidt. Fra globale perspektiver i den antropocæne tidsalder til erfaringsnære oplevelser af fødsler, fra institutioners socialitet til Chicagos børs – der synes ikke at være nogen begrænsninger i, hvad antropologiske metoder kan bruges til. Men er nogle forskningsemner nærmere kernen end andre?

En symbolanalyse som Roy Wagners fra daibiri, Eduardo Kohns semiotiske fremlægning af opfattelser af dyr og mennesker hos runaerne i Ecuador, Lévi-Strauss myteanalyser eller John Lieps udredning af et komplekst økonomisk udvekslingssystem med skalpenge bygger alt sammen på årelang udforskning af komplicerede empiriske forhold udsat for teoritunge analyser. Der findes også en anden slags etnografi. En etnografi, der gengiver udsagn og oplevelser, herunder antropologens egne, i fjerlette tolkninger. Her er risikoen for at ende i selvhenførende anekdoteantropologi høj. Men gør det noget? Er det ikke netop fint, at faget spænder vidt og godt, at mindre kan gøre det end årelang detaljeret observation i ensom afsondring blandt folk med svære sprog? Svaret står åbent.

Antropologiens opgave er at sætte sig ind i, hvordan verden ser ud for en gruppe mennesker, der er forbundet gennem sociale relationer. Karakteren og virkningen af disse relationer hører med i billedet ligesom den kulturelle kontekst og anden kontekst. En verden skal studeres indefra, men derefter må man ud i et mere omfattende felt af magt, penge, historie, globale relationer, eller hvad der nu måtte være af betydning. Antropologien formidler bredde, mægtighed og mangfoldighed i variationerne af de menneskelige eksistensvilkår. Den kritiserer civilisationers egne selvfølgeligheder og bidrager til kulturel tydelighed. Genren kræver, at den gør det ved at fremlægge sine metoder og artikulere sine observationers åbenbaringer, så den modtagende verden kan følge med i sandhedsværdien af det fremlagte. Det er i sig selv en genre. En genre, der rummer mange undergenrer.

Genrebrud I

Antropologien har tradition for at udvide sine genrer. En etnografisk skildring kan være så litterær som en roman. En antropologisk film kan have høj kunstnerisk værdi. Men kan man bedrive antropologi som tegneserie?

Kan en tekst være antropologisk uden at indeholde et argument? Og kan et argument fremføres på anden måde end gennem tekst? Dette nummers indlæg opfordrer til at stille den slags spørgsmål. Spørgsmål om genrens grænser. Hvornår holder en fremstilling i tekst eller billede op med at være antropologisk? Og hvad bliver den så? Hvis genregrænsen brydes, kan det være for at opnå en kunstnerisk virkning. Men kan genren brydes, så der ikke længere er tale om antropologi, så vi er ude i andre genrer som digt eller selvbekendelse? Min position er, at jo, genren kan brydes, så der ikke længere er tale om antropologi. Eller om en videnskabelig genre. Der er ikke noget i vejen med andre genrer, de kan noget andet. Men der er grænser for genrer, grænser, der ikke kan overskrides uden tab.

Det siger jeg uden et fyldigt argument, for det er der ikke plads til inden for de rammer, jeg har sat. Bryder jeg så genren? Den genre, jeg her skriver i, har overskriften position. Det fritager ikke for argumentation, men det formindsker kravet til, hvor omfattende argumentationen behøver at være. Så hermed placerer jeg mig i en position, der fremfører det argument, at antropologien – så sandt som det er den muligt med de redskaber og metoder, den har til rådighed – beskæftiger sig med virkelighedens verden og måder at forstå denne verden på. Derved er den politisk. Politik har med etik at gøre, men om noget er politisk eller ej, afgøres ikke af, hvilket emne man arbejder med. Alle emner kan behandles, så de har politisk betydning. Filosofisk inspirerede teorier kan få høj politisk slagkraft, og omvendt kan emner, der på forhånd har stor politisk bevågenhed, behandles, så den politiske effekt bliver lav. Antropologien er en analytisk genre, der fremfører argumenter om sammenhænge i verden på bestemte måder, som har etiske og politiske implikationer. Taler vi så om videnskab? Ja, antropologien er en videnskab. Det er den, fordi den som fag har en historie, den er trofast over for, også når denne historie kritiseres og brydes, og fordi den arbejder efter metoder, der har en videnskabsteoretisk baggrund. Dette er dens genre.⁷

Genrebrud II: Digt

En hund kommer trillende
en tværartslig figuration
på fire poter
sort over det ene øje

lodden og lavbenet
er den et eksemplar
en manifestation af selskabsarten
menneskets bedste ven

Med snuden i sporet
har den færten af noget
et vidnesbyrd om biosocialitet
semiosis, tegn i pels
mens vi samler dens lort op med plastik om hånden

Det er tanken der tæller
mens digtet skriver sig selv
uden noter
dets referencer peger indad
I tasternes rytme
finder det sin form
mens hunden gør og vil ind

Der er endnu mange enheder
til at indfange arternes særegenhed
eller deres forbundethed
for ikke at tale om den
kærlighed
der ikke er for sarte sjæle
men for drømmere af alle slags
på jagt i drømme rejser lydene
gennem stuen
Grænser brydes
intersubjektivitet opstår
men passer det i et digt?

Kan man drømme sig til kærlighedens form
dens væsener, dens rettethed, flygtighed?

Digtet gennemskuer hensigten
modsætter sig genrekravet
vil ikke være med
sætter sit eget punktum

og der er endnu tusinde tegn
der skal fyldes
Op med hundelort
hvis det var et situationistisk digt
men det undslår sig genre og vil ikke fyldes op
med alle de enheder
det vil slutte her

Noter

1. Det tog mig lidt tid at nå frem til denne reference. Da jeg begyndte at læse om Augustin, blev jeg mindet om et litterært essay, jeg læste for mange år siden, af den engelske forfatter Rebecca West. Det var et essay om Augustins barndom, og det gjorde stort indtryk på mig. Det fik jeg så lyst til at genlæse, og efter at have gjort det opstod der nye ideer, som ikke kan få plads her, men må vente til en anden gang. De knytter sig i øvrigt mere til et ønske om at skrive biografisk eller skønlitterært uden helt at slippe den antropologiske inspiration. Men som genre ville en tekst, som den, jeg har i tankerne, eller en tekst som Rebecca Wests ikke finde accept inden for den akademiske verden. Altså hverken jeg eller Rebecca West (som er død for længst) ville kunne blive positivt bedømt til en vellønnet akademisk stilling på baggrund af sådan en tekst. Valget af genre har ganske håndfaste materielle, ja, rent ud sagt pekuniære konsekvenser.
2. Denne tanke har jeg uddybet i en tekst om en skønlitterær forfatter, Hubert Fichte, der skrev i en blandingsgenre mellem fiktion og etnografi (Sjørsløv 2002).
3. Se Eduardo Kohn Sjæleblindhed, oversat af Sofie Isager Ahl.
4. Interview med Niels Fock, publiceret i det nu hedengangne tidsskrift FOLK – Journal of the Ethnographic Society (Sjørsløv 1998).
5. I sin artikel „Signatur – tildragelse – kontekst“ taler Derrida om det skrevnes mulighed for brud med sin kontekst, forstået som det, han kalder dets indskrivningsmoment. Enhver performativ udsigelse kan „citeres“, det vil sige, at den kan føres ind i en anden kontekst og dermed få en ny betydning. På den måde er en vellykket performativ paradoksal nok en „uren“ performativ (Derrida 1976:139-41).
6. Judith Butler i Gender Trouble (1990) og Excitable Speech (1997).
7. Se flere argumenter i Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. (Sjørsløv 2015).

Litteratur

- Butler, Judith
1990 Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.
1997 Excitable Speech. A Politics of the Performative. New York: Routledge.
- Derrida, Jacques
1976 Signatur – tildragelse – kontekst. I: J. Derrida: Sprog, materialitet, bevidsthed.
Side 115-52. Haderslev: Vintens Forlag.

- Gaventa, William C. & D. Coulter (eds)
 2001 Spiritual and Intellectual Disability. International Perspectives on the Effect of Culture and Religion on Healing Body, Mind, and Soul. New York: Haworth Pastoral Press.
- Kohn, Eduardo
 2016 Sjæleblindhed. København: Forlaget Virkelig.
- Liep, John
 2009 A Papuan Plutocracy. Ranked Exchange on Rossel Island. Aarhus: Aarhus University Press.
- Sjørsløv, Inger
 1995 Gudernes rum. En beretning om ritualer og tro i Brasilien. København: Gyldendal.
 1998 Form is Primary. A Conversation with Niels Fock. Folk – Journal of the Danish Ethnographic Society 40:23-56.
 2002 Der Erfahrung eine Form Geben. Reflexionen über Besessene und Schriftsteller. In: P. Braun & M. Weinberg (eds): Ethno/Graphie: Reiseformen des Wissens. Pp. 65-86. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
 2015 Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. København: Forlaget Samfundslitteratur.
- Wagner, Roy
 1986 Symbols that Stand for Themselves. Chicago: The University of Chicago Press.
- West, Rebecca
 1933 St. Augustine. Appleton.